

Memorandum: 'n verhaal in skilderye.

Marlene van Niekerk & Adriaan van Zyl.
Kaapstad & Pretoria: Human & Rousseau.
2006. 143 pp. ISBN 07981-4729-6.

Marlene van Niekerk se nuutste boek speel af teen die agtergrond van drie terminale kankerpatiënte wat langs mekaar in 'n intensiewesorgsaal lê. Dit is 'n "verhaal met prente" en die teks word vergesel deur skilderye van Adriaan van Zyl wat nie poog om die verhaal te illustreer nie, maar eerder bedoel is om simpatiek daarmee te resonereer en dan ook treffend daarin slaag.

Die verteller/hoofkarakter ene J. F. Wiid (stadsverfraaiër van formaat) tree op as vertolker of spreekbuis van die ongewone drie manskap. Alhoewel hy geen bydrae maak tot die gesprek wat volg nie, lê hy in die middel van die trilogie, wat byna soos die drie gekruisigde op Golgota hulle einde nader. Wiid se twee reisgenote, wat nooit werklik formeel aan Wiid voorgestel word nie, Meneer Donkerbril of te wel Meneer Y (wat later sy sig sou verloor), asook Meneer Rystoel of te wel Meneer X (wie se bene later geamputeer sou word) se gesprekke vorm die inhoud van die verhaal. Die dialoog tussen X en Y, soos gedokumenteer deur Wiid, speel af op 5 Oktober 2005, wat later blyk om 'n belangrike kosmiese datum in antieke stedestigtings te wees waartydens die dooies en die lewendes kon verbroeder. Die verhaal ontvou soos dagboekinskrywings – behalwe dat dit eerder tydinskrywings is – met woordelike aanhalings van X en Y se gesprekke, wat tot in die fynste besonderheid deur Wiid gememoriseer is met sy geoefende geheue na jare in die staatsdiens.

Wiid oorleef die Damaskus-aand en gaan op 'n speurtog om die inhoud van X en Y se eienaardige dialoog te probeer ontsyfer. Hy is aanvanklik nie seker of die dialoog bloot die mymeringe van sterwendes is wat deur ellende en pyn voortgebring is nie (selfs dalk

ISE-sindroom?) en of dit moontlik 'n raaiselagtige sleutel tot ons bestaan hier op aarde kan wees nie. In sy poging om die raaisel te ontgryp besoek Wiid sy plaaslike biblioteek en word teen sy sin deur die slordige Joop Buytendagh, die bibliotekaris, bygestaan in sy ontrafeling van die leidrade. Stuk vir stuk, velletjie papier op 'n slag begin die raaisel vorm aanneem. Buytendagh wat sy hulp simpatiek aan Wiid bied, word 'n tipe doodsbegleier, die mitiese figuur Charon wat die dooies oor die Styx-rivier na die oorkant begelei.

Deur die gesprekke van X en Y gee die skrywer 'n duidelike blik op die stand van ons kontemporêre werklikheid. Dit is 'n mistroostige beeld wat weergegee word en die wêreld word as 'n onherbergsame plek voorgelê waarin ons almal op soek is na die "mirakel van tuiskoms" (80). Nêrens vind die mens volkome tuiste nie en hierdie tuisteloosheid word die beste deur die hospitaalruimte verbeeld waar beddens op wiele deur die hospitaal doolhof rond gestoot kan word, vanaf die intensief na die teater, na die lykhuis. Y verduidelik dan ook waarom hospitale sulke onherbergsame ruimtes is, want sedert "die vierde eeu na Christus [is] gasvryheid ontbed [...] uit die privaatwoning" (55) en vervang met die gespesialiseerde aktiwiteit van "sorg" vir siekes deur die staat. "Van toe af praat mens van 'sorg' in plaas van "gasvryheid", en die siekes word tot 'n aparte klas gereken en as 'n algemene sosiale verantwoordelijkheid opgedra aan die staat" (55). Die gasvryheid wat siekes eens in hulle eie tuistes beleef het, word dus nou vervang met 'n geïnstrumenteerde benadering. Y spreek hom as volg daarvoor uit: "Hulle sorg vir jou tot in die puntjies, maar jou sorg is vir hulle geen sorg nie" (46). Die mens word byna van sy eie siekte en dood vervreem in die proses. Hierdie onherbergsaam en vervreemdende ruimtes in die hospitaal, word treffend in Van Zyl se skilderye verbeeld – 'n leë bed, me-

disyne kaste vol instrumente, ongenaakbare operasieteatres (“teater van die bloedsmid” (39), wagkamers vol leë stoele – geen tuiskoms en geen teken van menslike teenwoordigheid.

Die twee gespreksgenote benader die mens se tuisteloosheid op aarde vanuit opponerende perspektiewe, die een vanuit die natuur en die ander vanuit die kultuur. Wiid som hulle verskillende benadering as volg op: “X die dweperige digter sonder voete, wat oor voëls en voëlneste gekwetter het, Y, die blinde spotter, wat die een na die ander toespraak oor die antieke boukunde, stedestigting en hospitale afgesteek het” (23). X verbeeld die mens se tuisteloosheid vanuit die vergelyking met die natuur en veral die voëls van die hemel wat hulle neste bou as skanse teen die onherbergsame. As voorbeeld van die koersvastheid van die natuur in die bou van tuistes verwys hy byvoorbeeld na die ooievaar wat hulle “brandpunte [behou], hulle neste noord en suid word eeue oud, ’n hele argeologie op die ’n dak wat lank genoeg bly staan, mens kan aan eierdopdiktes lees of daar goeie kalk in die jaar vyftienhonderd se katedraalmuis was [...]” (80). Y weer vanuit die groot argitektuur soek die verwysingspunte op waar betekenis geskep word deur geboue en vestings wat die kosmiese ruimte kon bemiddel. Helaas moet ons maar bedroë in die modernistiese argitektuur tevrede wees om na die mens as maatstaf te kyk en ons blik op die Goue Snit te verloor. “Presies daar, waar ons ons bousels verhoog en verhard, maak ons die fout. Dis reeds te laat. Die aarde kraak. Kyk hoe lyk die stede, gestapelde melkkratte in geskenkpapier” het Meneer X gemymmer en Meneer Y het geantwoord: “Ek stem, maar dit gaan nie oor die hoog of die hard nie, dit gaan oor die verlies van ’n norm. Die heelal kan dit nie meer wees nie, want ons weet nie eers of dit krimp of groei nie. Ons moet dit in die liggaam soek” (94).

Die titel van die boek *Memorandum* gee ook

aan die leser ’n sleutel tot die aard van die dokument (verhaal). Memorandum is ’n nota of dokument wat geskryf word of onderteken word vir toekomstige gebruik of verwysing. Die woord is afkomstig van die Latyns *memorare*, om iets in gedagte te hou of te onthou veral met die oog op toekomstige gebeure. Wiid se memorandum gedagtig aan X en Y se dialoog is ’n memorandum aan ons almal wat herinner aan ons eie sterflikheid, tuisteloosheid en ons gemeenskaplike soektog na ’n plek van tuiskoms. In Wiid se eie bewoording: Aan die einde verhuis alle janfrederikke na Plattekloof (addendum tabel B). Waar kan ons moontlik ’n tuiskoms vind – in die malende en kolkende oseaan, soos dramaties in Van Zyl se skilderye uitgebeeld?

Amanda du Preez

Universiteit van Pretoria, Pretoria

Nou’s ons in ons donner in.

C. Johan Bakkes. Kaapstad: Pretoria: Human & Rousseau. 2006. 144 pp. ISBN-10: 0-7981-4732-6.

Die publikasiefenomeen van Afrikaanse reistydskrifte soos *Wegbreek* en *Weg* het almal in die bedryf aan die gons: laasgenoemde se onlangse geouditeerde sirkulasiesyfer draai nou al digby 113 000 per maand. En omdat kontekste dikwels tekste dikteer, herinner die treffende omslagfoto van Johan Bakkes se *Nou’s ons in ons donner in* (2006), net soos dié van sy debuutbundel *Moer toe die vreemde in* (2001), ook aan dié soort foto’s wat mens maandeliks te sien kry in die veelseggende *Weg*-rubriek, “Die mense se lense”: die (dikwels eensame) subjek effens na links gesentreer en verdwerg teen ’n woestyn- of gletsjerlandskap of iets dergeliks. Maar dit noop uiteraard ook ’n saamlees van sy twee (reis) tekste wat soveel grafiese en inhoudelike